

УРОК ПО ЛИТЕРАТУРЕ В 8-ОМ КЛАССЕ

Багшын булан

Болотова Лариса Галсановна родилась на станции Маккавеево Транссибирской магистрали в семье служащих. После окончания филологического факультета Читинского педагогического института им. Чернышевского работала в школах Ононского, Дульдургинского районов, затем в 1995 году переехала в Улан-Удэ. Ведет русский язык и литературу в бурятском лицее-интернате №1. Стаж работы 26 лет.

Лариса Галсановна рассказывает, что работала все время в русских школах, попала в национальную школу только здесь.

На наш вопрос «Ну и как?» - учительница с удовольствием поделилась, как будто давно ждала этого вопроса и сказала: - Знаете, ребята удивительно чутки к языку, хорошо улавливают поэтический смысл слова, замысел произведения. Сильны в стилистике, подвластен им

лингвистический анализ поэтического произведения. На идею и замысел произведения идем путем анализа стиля произведения. Начиная с 6-8 классов, говорим о трех уровнях; идеино-художественном, фонетическом и стилистическом! Могли в тех школах это делать единицы... Кстати, из восьми медалистов лицея этого года половина составляют ученики Ларисы Галсановны. Они, да и все выпускники успешно прошли через приемные испытания и стали студентами вузов, в том числе в центральных городах - Москве, Санкт-Петербурге, Новосибирске, Томске, подтвердив, как и прежде, хорошие знания и профессиональную репутацию своего учителя.

Д-Н.Ц.ДОРЖИЕВ,
учитель-методист.

ТЕМА: СИМВОЛИКА В ПОВЕСТИ А.С. ПУШКИНА «ПИКОВАЯ ДАМА» (опыт прочтения)

Цель:

1) Добиться усвоения учащимися авторского замысла повести.

2) Формирование и развитие у учащихся умения высказывать и обосновывать свою точку зрения на рассматриваемые проблемы произведения.

3) Воспитание читателя, уважительно относящегося к художественному слову Пушкина, понимающего нравственно-философский смысл повести.

Тип урока: изучение нового материала.

Оборудование: портрет Пушкина, иллюстрации к повести Германн и графиня, запись на доске, тексты.

Методы: проблемный, исследовательско-эвристический.

Вид урока: урок-размышление.

Форма работы: учебное сотрудничество.

Структура урока.

I. Организационный момент.

II. Формирование новых знаний.

1) Словарная работа.

2) Слово учителя о символике в повести «Пиковая дама»

3) Работа над эпиграфом урока.

4) Беседа по содержанию повести.

III. Формирование умений и навыков.

1) Аналитическая работа по группам - поиск ответа на вопрос: Что означает безумие Германна: расстройство от проигрыша или угрызения совести, не смиренной расчетом?

2) Вывод - обобщение.

3) Домашнее задание.

ХОД УРОКА

I. Организационный момент.

II. Формирование новых знаний.

1. Словарная работа: символический образ, индивидуализм, авантюризм, двойственность, тщеславие.

2. Слово учителя о символике в повести «Пиковая дама». Обдумывая и читая повесть Пушкина, мы сталкиваемся с потоком противоречивых чувств и мыслей.

1) Что перед нами: таинственные прихоти судьбы или трагическая история, имеющая и социальные, и личностные причины?

2) Что означает безумие Германна: сокрушенностя катастрофой или упреки совести, не смиренной расчетом?

3) Почему графиня и Чаплицкий чудесно спасены с помощью карт, а Германн, узнавший тайну победы, погублен?

Эти вопросы волнуют, когда размышляем о «Пиковой даме». Сегодня мы попытаемся прочитать и осмыслить повесть «вслед за автором». Художественную основу произведения составляют символические образы. Стиль, сюжет, композиция «Пиковой дамы» определены этой символикой. Само название тоже символично. Пиковая дама - образ многозначный, содержащий загадку авторского замысла.

Многие литераторы по-разному объясняли значение символов пушкинской повести. Существует множество интерпретаций и нет единого мнения

на это произведение, потому что оно многозначно. И смысл повести понять удается не всегда. И сегодня мы попытаемся разобраться в этом, руководствуясь словами Пушкина: «Нет убедительности в поношении, и нет истины, где нет любви».

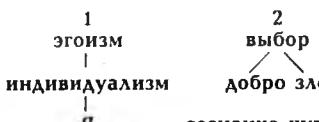
Особой поэтической и глубокой содержательностью обладает образ главного героя. Образ Германна - многозначный образ.

Каков же герой повести? Что говорит нам Пушкин о нем?

1. Работа над эпиграфом урока.

Чтобы ответить на эти вопросы, обратимся к эпиграфу урока: «Две неподвижные идеи не могут вместе существовать в нравственной природе, так же, как два тела не могут в физическом мире занимать одно и то же место». (А.С. Пушкин «Пиковая дама»).

В нем ключ ко всей повести. Многие увлечены цифрами 3, 7, ища в них смысл. Но с нравственной осью произведения связаны цифры двойка и единица. Это цифровые символы, означающие модель всякого жизненного выбора, перед каким стоит человек. Единица - это «Я» человека, порождающее эгоизм, индивидуализм; двойка - это выбор из двух карт, ложащихся направо и налево, это выбор между добром и злом.

Работая в этом направлении, мы попытаемся проникнуть в авторский замысел «Пиковой дамы».

4. Беседа по содержанию повести.

1) Что можете рассказать о главном герое повести?

2) Какое впечатление произвел на него рассказ Томского о своей бабушке?

3) Что говорит Германн о себе сам? Какую характеристику дают ему другие персонажи и автор?

Вот психологический портрет Германна:

Германн	
1. немец	1. обрусевший
2. расчет	2. богатое воображение
«непреклонность желаний»	«необузданное, огненное»
3. железная воля	3. «имел сильные страсти»
4. умный	4. суеверный
5. жаждя приобретения «утроить, усмирить капитал»	5. авантюрист «Почему бы не попробовать своего счастья?»
6. профиль Наполеона	6. душа Мефистофеля
Немецкое начало	Русское начало

«Деньги, – вот чего алкал его душа!»

- Мы видим, что герой - натуря противоречивая. Германн совместил в себе бескрылую немецкую философию, лишенную поэзии (расчет, умеренность и трудолюбие) с сильными страстью русского человека, про которого Достоевский скажет устами героя: «Широк человек!»

Что означает число «два» в повести?

- Это символический образ, помогающий понять двойственность натуры героя. Это борьба между добром и злом, между немецким и русским началом в Германии. Двойственность - это раздвоение личности между сознанием и чувствами.

- Образ Германна стал художественным открытием Пушкина, потому что он обнаруживал не только социально-историческую обусловленность его философии жизни, но и личную вину, которая проявилась в последовательном предательстве своей человеческой природы. И задача нашего урока - проследить путь отступничества героя от своего человеческой натуры и к чему это может привести.

III. Формирование умений и навыков.**1. Аналитическая работа по группам.**

Работают три группы:

1) Автор. 2) Литературовед.

3) Аналитик.

У каждой группы своя задача, а цель одна - выяснить авторского замысел повести «Пиковая дама».

- Достоевский сказал о Германне, что это «лицо колоссальное!»

Что колоссального в фигуре скромного инженера?

Что означает безумие героя: расстройство от проигрыша или угрызение совести, не смиренной расчетом?

Попытаемся ответить на вопросы, опираясь на образы-символы.

1. Когда и где происходит действие в повести?

- Действие происходит в 30-е годы XIX века в Петербурге. Это время зарождения буржуазных отношений в России. Петербург - это символ безумия, фальши и лжи. Этоочные карточные игры, призрачность жизни на балах, хищные планы Германна и вера в таинственное.

1. Почему Германн смотрит на игру всю ночь, но отроду не брал карты в руки?

- Жизнь героя распадается на две неравные части - тайную и явную. Скрытность позволяет темной стороне жизни находиться в тени, но иногда огненные страсти, которые бушуют в его душе, все-таки прорываются и тогда на его лице что-то проступает из скрываемого. Недаром Томский говорит о Германне: «Я думаю, что на его совести по крайней мере три злодейства». Германн - сильная личность, умеет подавлять свои желания и подчинять их рассудку.

1. Почему после рассказа Томского о тайне 3 карт герой воскликает: «Сказка!»?

- Двойственная натура Германна - непреклонность желаний и беспорядок необузданного воображения - повела героя по пути «сказки», чуда. Воображение его

зажигается от рассказа Томского. Недаром автор использует эпитеты «огненное», «необузданное» воображение.

Идея трех карт вторгается в сферу чувств и образ поведения Германна. Он игрок. И для него модель: жизнь - это авантюра. Он решил для себя: «Почему бы не попробовать своего счастья?» И с этого момента все надежды и богатство переносятся на удачу в карточной игре.

4. Какие чувства борются в Германии при возвращении графини и Лизаветы Ивановны с бала?

- «Германн был спокоен, сердце его билось ровно, как у человека, решившегося на что-нибудь опасное, но необходимое...»

«Невольное волнение овладело им, когда карета подъехала и остановилась».

Он... услышал торопливые шаги Лизаветы Ивановны. В сердце его отозвалось нечто похожее на угрызение совести и снизу умолкло. Он окаменел».

5. Почему «легким твердым» шагом герой проходит по дому графини?

- Германн - это не имя, а фамилия героя. В переводе с древнегерманского она означает «воинственный». Ради достижения цели он готов на все. Если вначале какие-то остатки совести были в нем, то потом он «окаменел». Это слово - символ объясняет многое: победил ходячий расчет. Эпитет «твёрдый» - это решимость героя, а эпитет «легкий» - колебание закончились.

6. Прав ли Томский, говоря о Германии: «У него профиль Наполеона, а душа Мефистофеля...»?

- Средством самоутверждения в жизни он выбрал эгоизм. Он не считается с чувствами других, для него важнее его «Я»! А способность любить - это главная мера человека по Пушкину. «Горько заплакала Лизавета Ивановна... Германн смотрел на нее молча: ни слезы бедной девушки, ни удивительная прелест его горести не тревожили его сюровой души. Он не чувствовал угрызений совести при мысли о мертвом старухе. Одно его ужалась: потеря тайны, от которой ожидал обогащения». Германн принадлежит к племени людей с профилем Наполеона, а не душа Мефистофеля. Мефистофель - это символ зла. Душа героя ярко высвечена Пушкиным, и мы там не увидели большой совести. Хотя какие-то остатки ее дают себя знать, но тут же беспощадно подавляются.

7. Почему на похоронах «никто не плакал, а Германн остался и навзничь грязнулся оземь»?

- Может быть, душа Германна не совсем выжженная пустыня. Ведь не мог же он «совершенно заглушить голос совести», твердивший ему, что он убийца.

Он пришел на похороны попросить прощения у мертвой из суеверия.

В равнодушной толпе перед гробом именно Германн и Лизавета Ивановна - единственно

живые люди с живыми чувствами. Если бы у него была душа Мефистофеля, то он не пошел бы с признанием к бедной камеристке. Он признается ей в убийстве старой графини.

8. Мистика или видение расстроенного воображения - приход графини к Германну и раскрытие тайны 3 карт?

- После сна он думал о похоронах графини, что-то его тревожило. С помощью вина он попытался заглушить внутреннее волнение. Видение - это проявление голоса его совести, а не горячее воображение, подогревтое вином.

Герой постоянно думает, как «устроить, усмирить» капитал и обрести независимость, т.е. стать тузом. Поэтому тайна карт - это собственная догадка Германна, а не мистическое вмешательство в его судьбу.

9. Как мог Германн «обдернуться»?

БАЛЖАН ХАТАНАЙ УЛЬГЭР-ДОМОГОУУДЫАА

Энэ эхэнэр тухай үльгэр-домогууд уни холо, мянгаад ж. Эйсаанахаа таран, буряадай аман зохёлой дээж болонон шахуугаар мүнөө болотороо хэлэгдэхээршье, бэшгэдэхээршье. А.М.Позднеев 1900 онуудаас эхилээд, саашань Ц.Дамдинсүрэн, Г.Н.Румянцев, Ц.Б.Цыдендамбаев, Г.Туденов болон бусад шэнжэлэгшэд бэшгээн юм.

Балжан хатании үльгэр-
домогуда амиды ябаһан хүн
гэж бэшэдэгүйн алдуу болоён
хаш. Юундэб гэхэдэ, манжуур
хэлэнхээс абаһан хубилгаан
шүдхэр гэхэн угдэөс таараан
хүн хадаа хубилгаан шүдхэр
гэгдэнэ: «Тэд элшэ сэргэй
ерэхэдэ, Балжан хатан бүри
уридшалан мэдэжэрхийнхэй,
далаа нэгэн хубилгаантай байна
туладаа сайбан сахран болож
хубиланхай, тэдэндэ олдогогүй...
Тиихэдэнь дахин уридшалжа
мэдээд, үнан болож хубилаад
олонгүй байхадань, сэргэгүү
тэренийн бэдэржэ... (Балжан
хатан тухай түүжээ бэшэгүүд. Улан-
Үдэ, 1992, с.222, 223)

Мянган жэлэй саанаа
хори буряадуудай омо-
гуудай бин болохо үеэр
Манжуур, Зүүн Монголдо
зохёөнөн домогтвэй Бүгбэй
Бэйлэ, тэрэнэй хүбүүн Дай
Хун тайжат холбоон
аман зохёол ха юм. «Мон-
голой нюуса тобшо» номдо
оло дахин Балжан нуур,
Балжан арал, Балжахаан
горхон гэхэ мэтгээр бэшсэ-
тэй. Хидан монголнуудай
уран зохёолий үргэлжээл
тэрэ номой үндэшнэдэ
оролсожо, найн удхатай
түүхын ном болонон ха юм.

ябаха замда буряад яхатай нэгээ эхэнэр ехэ Монгол изагуурай хүндэхадамдагаанаа байгаа ха. Тэрээнхээ үе залгамжлажаа ябахан эхэнэрхээс гарахан Балжан хатан гэж үльгэртэй (Балжан хатан тухай тутууха домог. с.220. 221)

Балжан хатанай аваны Тогоон-Түмүр хаан (Хи-тадта, Монголдо 1271-1366 онуудаар) гэжэ башгэдэнэ. (А.К.Кузнецов. Предание о Бальжин-хатуне. Развалины Кондуйского города. Ка. Влад.-к, 1925, с.42-45). Эндээ утгэнэн үлгэр-домогой гол ухдааны башэндээ дүтэрхы. Тинигээшье хаа, тодорхойлолгүй башээтэй: Хатан эхэнэр Хуандын (Кондуйского храма) хотон нууринхаа гаража ошоходоо, газар доогуур малтагданаан гүнзэгы хэрэм соогуур гаража ошонон ха (что, может соответствует «Чингисовому валу» тысячилетней давности). Саашаа хэлэгдэнэ баян буряадай үхэхэдэнь

голой уулзуурта Дээгэн Джеэгэн гэжэх хоёр хабсагайн хабтал бии юм. Залуу монгол хүбүүн мори ургадажа ябатараа аюул боложо, хабсагайхаа унаанда унаан юм.

Залуу Джээгэн наамганийн үбгэмийн аюулда дайрлуулжа үхээбэ гэжэ мэдэхэдээ, хамаг зөөрийн олон тэмзээдээ ашаан нүгөө хабсагайдань дүтэлхэдээ, бултанайны июндэнүүдье уялан бэээрээ тэдэнээ хүтэлэөд,

үнанда унажа үхээн хэ. Убгэнийн үхэгээ хабсагай Дэгэн, намганайны хабсагай - Джэгэн гэжэ алдаршан домогтүүхэтэй. (Жамцарано Ц.Ж. Ленинградское отделение Института востоковедения РАН, архив Ц.Ж.Жамцарано, ф.62, оп.1, №15 (Материалы 1911 г.), с.77-80)

Хори буряадууд мянган жэлэй
саана зохёогдоно! Балжан хатаан
ульзгр-домогтэй мунөө болотороо
мартаагүй, наял тэрээнтэй хамта
ябалсангаар хөөрэлдээгэйн
ноширхомоор. Балжан хатаан,
Бабжа Барас баатар болон бусад
уран зохёолой гол нюуриүүдье
дээрэ үргэн, сугааран ажа-
түйнээр башгэгдээнэнийн арадай
баатарнуудхаа жэшээ абажа
ябаан болохийд.

“ТУЯАТА БЭШЭГ” ТУХАЙ

1943-1944 онуудаар Эсэгын дайнай түлэг дундаа ябажа байхада, хамаг зон ажал хүдэлмэрээрээ, наанаа сэдьхэлээрээ түргөөр дайсанаяа дараанай бол гэжэ нанажа, «Түяата бэшэг» зохиохон байна. Энэ бэшэг Украйин наахаа тараанай, манай эндэхүүрэж ерзэн ха.

«Түяата бэшгэй» амитан зонийн гэгээрүүлхэг гэхэн удхатай шэнгийн Христос бурхандаа һайнгаар мүргэл хэбэл, дайнай аюулхаа түргээр мултархабди. Ордхэлэнтэй «Түяата бэшгэй» оршуулхадаа, буряад шэнжэтэй болгохын тулдаасан гэхэ мэтийн үгэнүүдэе нэмэжэ оруулалсаан хаш.

Хүн бүхэн баяргүй, гасалантай ябана. Гасалан, үй түмэн алдуугаа намалшалжа, церковь, дасаңдаа мүргэл, зургаан гарагта хайн үдэр хэгтэй. Буята эхээсээгээс хүндэлжээ, өөнөдөр хоорондоо эбтэй зөтгий ябагты, Хоб-жэб бү тараагты, бэс бээдээ муу бу нанагты. Энэ бэшгэг буулгажаа баада, бээдээ хадагалаад, бэшэндэ тараагты. Мүргэл ехээр хэబэл, баяр ерэжэ, уйдхар гашуудал мартагдахаа, амгалан байдал түргээр бусажаа ерэхэ гэнхэншүү удхатай гэжэ нанамаар.

Манай буряадуудай дунда энэ бэшэг олоор тараан хаш. Баха Шэтийн областийн орoduудайшие, буряадуудайшие дунда найсал дэлгэрэн ха. Тийхэдэ 1943-1944 онуудта үбгэншие, хүгшэншие, залуушье хүнүүд, нургуулииншие хүүгэд хандуулагдана ха. Дасанда адуулж, обоодо, хадын хүнэмэг шулуудай забнаар зула олоор бадараагаад, хүн зониине урижа абаашаад, нүзэглүүлдэг нэн. Зарим нэгэнийн «хубилгаан» болободи гэжэ өөхэдтөө нэрэ олгод, нюатаг нюатагайнгаа зондо «хубилгаан» номном тараажаа эхилээ хэбэртэй.

«Гүягдаа бэшэгүүз» хабсаргалт болгон, түбэд номууднаа хэсэг хэсэг зүйлнүүдээс оруулалсанай нэгээ дэбтэртээ бэшээтэй. Тэрээ бэшэхэн зүйлнүүдээс ойлгохо юумэн намдал масаг. Юрээдээл дайн дүүрэжэ, хайн сагнай түргээр болохын даа гэжэл бэшэхэн удхайт шэнги. Түрүүшний хуудаанайн үгышье хаань, хоёр бэшэгүүдэе (буриад бэшэгчээ жаахан бүлэг) хабсаргалсаб.

Агын нүүрийнда Үндэр Дондогийн аба үбгэжөөл тэдэ «хубилгаануудай» зонхилогшонь боложо, амитан зонойн ханаа сэдыхэл ехээр зобоолгонон ха.

Мухар һүзэгтэн, «хубилгаанууд» бурханай номнолой удха узуур юшье мэдэхгэгүйшүүл зонийн үнэншүүлж гэжэ оролдоод үзэөлхаш. Өөрөө үндэр Дондог дайнда ябажа ерэхэн аад, абынгаа «хубилгаан толгойлогшо» болохые харажал байгаад, балай хэмжээ абаагүй ха. Һүүлдэ «хубилгаануудай» ябадал элиржэ, булагын хамажа, түрмэ, сүлэлгөөр ябуулнаа юм. Нана хүсөөгүй һургуулиин хүүгэд «хубилгаанууды» шэхьең мушкад гээд шотгатсан орхион ха.

Агада «хубилгаан» үргэншиггээр тараажа, Буряадай обкомий түлөөлэгшэ боложо ошонон Раднажаб Бимбаевич Бимбаев, тэнцэхий окристолкомой түрүүлэгшэ Бадмажабэ болон бусад ушар тухай бодомжолжо, шалтагааень олоод, найнаар баримталжа, Москва ЦК хүртээр бэшэг зохёөж тобианаа гэхэ. Агын буряадууд гээшэ харанхы муунхагшаг, мал, таряан ажалаа бэшэ юумжихээр ойлгодогтуй, хожомдонги зон гэхэ мэтээр бэшэнхеень хараадаа абажа, дайнай үсчье наань, Агын һууринда театртай гэр, олон артистнаартай театр байгуулхаа гэхэ мэтгүй тухай тогтоол Москвагаа аабтаан юм.

Энэ хэлгэдэхэн ушар аяар 60 жэлэй саада тээ болонон гээшээ. Мүнөө болоходо, ёнотойл энэдэнэй хэлтэрхэй шэнгээр залуушууда hanagdaха. Теэд эзэмний манай тухын зүйлэй нэгэн болон хо юм.

«ТУЯАТА БЭШЭГ»

Самотус Хэрэстос гэжэй бурханай эхин алтсан үзэгөөр бэшэжэ табиан ном бэшэг. Энэ номдо нүүгэдэжэө, дурлаан хүн өөрөө хаража үзэхэ. Тушаатай Михаил Эсүүс Хэрэстос гэжэ бурханай эхин хүбүүн Москвагай дасанга, юунэй тулага нэгэн гарагта хүдэлмэрээс орхиногуйба, юунэй тулага бурхадбай? Тийгээл хадгатны бурханай хэдэг юумын булагтын туршахамни. Таанартай хэнээлтэ үзүүлхэмни тэнгэриин дуугаар, сахилгаагаар, нахяар. Хаантай боложо, баяр ехэй болно. Энэ бэшэгье бээдээ хадгагалжа яваан хүн дайнай аюулнаа мултарж гараха баина. Зургаан гарагта наян үзэр хэгты. Церкбэтэ, дасандаа ошожко мургэгты. Би үнинхөөт хойши хэлэхэг гээд, энэ болотор хүлеэгээб. Нүхэр нүхэрэйнгөөт хэхэн юумэ элидэ бү

гаргагты. Бээ бэсэтийгээ эбтэй байгты, гэртээ хэрэлдээ бүхэгты, эхэ эсэгзээс бүх доромжологты, хүндэлгэгты. Энэ бэшэгэй тушааннаа гарахан (үгье) худалгэж бүхэндэгти. Энэ бэшэгэй дэлгүүрүүлэгты. Ташаард хэхэн нүүрэл элинсэрг хулинсагай одоо мүшэнхөө олон, дэлхэйн убийн ногоониоо олон, далайн элхэ хайрхаас олон. Жэвшээлхээдэ, хүн өөртөө баяргүй, гасалантай байна. Хаандаа дурагүйтнай үнэн даа. Энэ мүргэл тоон угы, тушааннаа гарахан үнэн. Энээндээ хөөр үзэрэй турша соотараагты. Юйн үзэр мүргэл хэгтэн. Тихэдээ уйгхаргүй, баяр болондо. Энэ мүргэлэй бэшэгье үзэр үүни хүсээгти!

...Шухала амаршгааг хураа
багуужуу жимэс тэргүүтэн ягуу
санагсан убэээд бээн бүтэхэй болтогой.
Илагусануу орон дэлхэй мэтэ саг
ушарал арбижан дэлгэрж болтогой.
Номуун хүрдэнэ эргүүлгээд насадаа
батажаа болтогой. Тэндээсэ шлажуу
тэгэс нүгшэгсэн лин лэмэн зарлиг
бологсоноо Арьяа баала тишигээд,
Майдарь насан сугаа тэгэлдэр
анандаба. Тэндэри хүмүүн асари
гандари лугаа сэлтээ юртэмсэ тэйхиши
дагас намагчилсан түүхийн эзлэх
нүгшэгсэнээ наилжин түүхийн
магтабаб. Ерэгээ үүдье эсэ
үзэгүүлэгсэн шадаргуулагша. Зулаа
хэмээгдэхээ ехэх хүлэгүүн бүтэхэй
болтогой. Амари эрихын тулаа
тишигээд зураг ... ээр засаха амши шууд
үзэх болтогой. Хоёр санагаа ба сэжэг
бу санартан огторгой лугаа сасагуу
амитангаа ухагаатаа үтэгээхэй
болтогой. Бүян бэээй.

шүхаг дэгээдэг түргэнтэй. Назын түгэс нүгшэгсэн бурхан батаа бэрэ.
Магуу саган галаб болохын sag. Тэдүүн дороо тусалхын үсэг шиуу энэ мүн. Энэ номуун хэмэнзээш шиуу энэ мурлэ угас агалийн бэлэй. Тэрэ ягуунуул түйлэ мэтээ хэлтээ бас мур энүүнээ түрэлхитэн хамаг амитан зобохолтугаа. Агалийн бэлэй тишишин тулалдаан ном турлуутгаа агалийн хэмээгсэн бэлэй. Тэндээс насан лугаа тэгэлдэр анандаа бээр ном эгүүнэй. Соноогосон саганууд энэ мэтээ бүгзэд илаажуу түгэс нүгсэгсэн вичхан ануу. Боги монголууд дэргэдээ сагуухын сагта замбуутийн амитан бүхэн айладшуу мэдэгээд. Табан загуунуу эсэсээсэ магуу сагаан галаб болохын сагта амитан бүхэнэй үйлээбэрүү унагсан ануу тунхаглагсан аяба ануу...

АРАДАЙ АМАН ЗОХЁОЛHOО

- Арадай аман зохёолой нэгэ шата болон орох бүлэгтэй ороодор нэрлэбэл «эпиграмма» (короткое сатирическое стихотворение - дружеская эпиграмма на своих земляков, друзей и др.) гэдэг. Энэ шатын бүлэгтэй, манай һанаахада, орох зүйлнүүд олон, жэшээ: шог зугаа, шог ёгто, ябаган шог, наадалсалса, сэсэн хошон угтуулэл, сэсэн хошон шүлэгүүд, энэдэнэй хэлтэрхы, сэсэн холшор угэнүүд Г.М.

Нютаг нюотагтаа иимэрхүү арадай аман зохёол элбэг һин. Арад зоной дундахаа иимэрхүү зохёол һанаад хэлэхэ бэрхшүүл - хурдан хэлээтэн оддохол байгаа. Ямаршье нургуулигүй һаа, хорон мэргэн үгөөрөө хүнэй муу найе, мэргжэлтын дутуу дундынень, абари зан, ябадал Г.М. олоод, ябаган зохёолдоо тэмдэглэхэнээ лэ байха. Бодоод үзэхэдэ, янаал зохиц ухдатай, хүнэй үнэмшмэөр шүлэглэмэл үгүүлэл болоод, уран үгтээхүнэй, толгойтой нэгэнэй хүсэл оропхой. Наадаха хүхидэхэдээ, аргаяа олоод, сагаа үнгэрэгдэг, гэрэйнгээ ажал хамтаараа хэхэдээ, байгаалияа ехэ ухаамсараар хамгаалан хүдэлдэг байнаан.

Иимэрхүү ябаган зохёолнуудай бадаг шүлэгүүд нюотаг нюотагай бүлэг бүлэг бууса, хорёо хотороо илгархан тухэлтэйгээр пайруулагдаихай байдаг. Жэшээ, Тутшан нюотагай аман зохёолий нэгэ бүлэг:

Даадан гэжэ хотон айлнуудай эзэд
Дааданай оөрнийдарьхан Дымбрэлдарбагар Чойжкоо далаюу Содном даан

Цойцоной хотон айлнуудай эзэд
Сохор Шиираб
Цоткируун Аюур (ябадалын торхируушуу)
Цолгён Цэдэн
Хонхор нюодэтэ Харагшаантан даан
Доодо талын хотон айлнуудай эзэд
Домбон Дампил
Дорлиг Буха
Дооссхон Цыден даан
Оёор талын хотон айлнуудай эзэд
Ороостой Дампил
Ороолон Буха
Олёөхэн Долгор даан
Боролжоон аралай хотон айлнуудай эзэд
Бойжоо Цыбэг
Байрагүй Боро басаган
Буляамал Будажаб даан.
Милагарай арайн хотон айлнуудай эзэд (Милагар хадын нэрэ)
Мидагар Цыбенжит
Малтуур Лыгдэн
Михархаг Дулма даан.
Кэлтэгын оройн хотон айлнуудай эзэд
Кэдэр (хэдэр) Лыгдэг
Кэрүүлчи (хэрүүлшэ) Батаочир
Кэлэгүй (хэлэгүй) Хубраг даан.
Хабшуугай (хүндын) хотон айлнуудай эзэд
Харуу Сэмний
Орос гэртэ Оихоон Цэбээн
Хаялагын эбэрэй харааллаа Барас даан.

ДАМДИНАЙ Дашанима,
дайндашье, ажалдашье ябагшадай нэгэн.

23.09.2003

№164 (20826)

БУРЯД үНЭН

Алтан
гаадан

4

Республикин аймагуудта

БАРИЛГА - АЖАҮҮДАЛАЙ ҺҮЛДЭ

Хэжэнгын аймагай барилгын баархткүүрүн таагаге даагша Г.Гомбоевий мэдээсэнэй ёоор, 2003 ондо нютагай өөһэдьн хутэлбэриин тусэвээр үйлэдбэрийн ба үйлэдбэрийн хабаагүй объектнүүдэе бариха талаар 15241.9 мянган түхэриг номолгодонон байгаа. Тийн түрүүшний хахаджэлэй тусэб 104 процентээр дүүргэгдээ.

Михайлова, Могохон, Хүртэй тосхонуудта спортын танихимууд, «Сатуру», «Рио», «Эржэн» гэжэ таряашадай ажажынуудта үхэрэй болон хонидой дал хорёнууд, кошаранууд, Хэжэнгэдэ, «Баян-Гол» гэжэ микрорайондо сэсэрлиг-нургуулигүүд, гэр байрын-коммунальна ажажын хэдэн объектнүүд баригдажа, ашаглалгдаа тушаагдана байгаа.

Тээзэнээс гадна, аймаг дотор 2750 дүрбэлжэн метр талмайтай байрын гариууд баригдана. Мунөөнэй байдалаар 1268 дүрбэлжэн метр талмайтай барилга ашаглалгдаа оруулагдаа. Нёдоно жээлхитэй жэшэбэл, байглаа оид шэнэ

гэр байра бариж, ашаглалгдаа оруулалга 25 процентээр хороогдоо. Үрда тээнь ашаглалдажа байна гэрнүүдие хүнүүд худалдажа авана. Республикин хэмжээнд абажа үзэхэдэ, Хэжэнгын аймагта байры гэрнүүдье барилга яхала дээгүүр нуури эзэлүү.

Жэшэнэй, эндэ бусадтай хамта нуралсалай эмхи зургаануудай объектнүүдэе барихые маргадагтуу юм. Эдэргэг нютагта хирпинсын хоёрдабхар нургуули бариж, эхилээ. Тийхэдэ Хэжэнгын 2-дохи дунда нургуулиин хоёрдабхар шэн байсан бариж захаланхай. Загааны нютагта хирпинсыэр баригдажаан магазиний байшангын һэлбэнэн захабарилжа, худөөгий Соёлын байшан болгою юм.

Мунөө үедэ аймаг дотор «2003-2010 онуудта гэр байра бариха программа» ургиуудаа бэлгүүлгэдэж эхилэнхэй. Юрээдээл, ажажуудай һүлдэ болохо барилгын худамэрийн эндэ эршэмтэйгээр ябуулдажа байна гэхэдэ, алдуу болохогддог.

Иимэ нэртэй радиогой Северобайкальск хотод худэлжээ эхилэнхээ хойши түрүүшний жэлэй ой эдэ үдэрнүүдээ болобо.

Шеф-редактор Александр Владимирович Еременко, шэнхинүүр нийхан хоолийг ор 2002 оной сентябрьин 6-да хөөрэжэ эхилэнхээн хойши жэл эдэ үдэрнүүдэг гүйсэбэ. Тийн мунөө хотын радио үдэрт туршада 12 часай дамжуулга хэнэ.

Хотын аймагай болон Россин нөнинууда радио шагнагшадаа дуулгагдажа байдаг. Эдэ бүгэдэннөө гадна, хариин оронуудай хэблээгийн эхилэнхээ, спортын нөнинууда, эдэб концертнүүд дамжуулгагдаг, гол шухалт темэнүүдээр эдэб мэргэжэлтэй хөөрөнүүд агаарай долгиндо гаража байдаг.

Дикторэй хоолойе үдэр бүри хаяа хаанагүй дуулажа болоно. Северобайкальск хотын, Нижнеангарск, Кичэрэ, Шэнэ-Уоян нууринуудта дикторэй хоолойе соносожо болоно.

Александр Еременко түрэл тоонто болохогддог.

Июнаг Эстониоо гаража, «Зуун жээлэй барилгада» хабаадалсаа нэн. Оюун бэлгүүтэй, ургэн мэдээстэй энэхүү «Байгаль» гэжэ Соёлын байшандада эдэб үдэшэнүүдэе эмхицдэг «Пульсар» гэжэ вокально-инструментальна ансамбльд хүгжэмий эдэб инструментнүүдээрээ наадлагдаг юм. Александр Еременко хадаа дуушан, композитор болоно гэжэ хойтобайхид найн мэдээг юм.

Тус проектийн генеральна продюсер болох Алексей Юрьевич Рудковский «Бриз» радио байгуулха талаар үүсхээдээ барилгаа нэн. Тэрэх техническ хангалаа, өөрийнөө мүнгөөр дамжуулгуын оньон түхээрэлгэ худалдажа аваан байгаа. Мунөө тэрэндий туналамжаа студи түхээрэлгэ хэрэгсэнүүдээр хангагдажа байна.

Даб дээр дүрбэн эрэшүүл «Бриз» радиоо худэлдэг. Гэй найхан хоолойтой эхэнэрнүүд нааар эндэ худэлдэг болохо. Энэ талаара конкурс соносходонхой.

Буряд Республикин Президентын болон Правительствын хэблээл албан.

СЭДЬХЭЛЭЙМ ЗОРЮУЛГАНУУД

Елизавета БАЛЬЖИРОВА

БАГШАНАРТА
Эрдэмий дээжэ «А» наа эхилжэ,
Хэдэл оролдон заадаг,
Эсэгдэл зандан нургадаг
Энэрхы сэдьхэлтэ багшанарта
Элүүр энхье хүсэе даа.

Арбан долоотой шабинартаа
Арбан нэгдэхийн дүүргүүлжэ,
Аттестат гартаан барюулдаг
Ашата нургуулиин багшанарта
Ажалай амжалта хүсэе даа.

Ухаан бодолыен норижо,
Уран бэлгитеен хүмүүжүүлжэ,
Утын харгыда үреэдэг
Үндэр нэртэ багшанарта
Үлзы жаргал хүсэе даа.

Хүн зондоо хүндэтэй
Хүнгэн бэшэ ажалаа
Хүндэш гэжэ һэлгэнгүй
Хүдэлжэл гаранан багшанартаа
Хүндын дохёо хүргэе даа.

**РЕСПУБЛИКАНСКА БОЛЬНИЦЫН
ХИРУРГ-ТРАВМАТОЛОГ ВАДИМ
РЕВИЧ ИВАНОВИЙ ҮҮРЭНЭН ҮДЭРТЭ
Энхэргэн сэдьхэлэй үрьялаар
Эмшэн боложо тодороо,**

Эрнлэгэх ехэтэ ажалдаа

Эрмэлзэл дүүрэн ябанаш.

Түвшэн даруу зангаараа
Түрэл гаралдаа хүндэтгэш,
Түргэн мэргэн ажалаараа
Танил нүхэдтоо найшаалтайш.

Эжы, абаанаа далижадаг
Эртын сагай зашалтайш,
Аха, захатанаа хүндэлдэг
Аятай найхан нургаалтайш.

Хүрьгэн хүбүүн Вадимдаа,
Хайрата басаган Светээ
Үндэр наанатаа түрэлхидэйн
Үреэл үгэ иммэл даа:

Али болохо ажалдатнай
Абъяас хүсэн түнэлэг лэ!
Олоной түлөө оролдонондоцнай
Орон дайда дэмжэг лэ!

Хуби заяанай һэжүүртэ
Хурдан зандaa эсэхгүй,
Үндэр наанай үзүүртэ
Үбшэн, зоболон үзэхгүй
Хорбоо энэ юртэмсэдэ
Харбаа олон бодолтой
Үдэр сагай тэмсэлдэ
Үлзы ябахатнай болтогой!

**РОССИН
ГАБЬЯТА АРТИСТ
НИНА
ТОКУРЕНОВАДА**

**ОЮУНХАН
БЭЛИГЫШ
МАГТАНАБДИ**
Урдын сагай
түүхээс
Утана нүбин

татахаджа,
Ууган буряд эхэнэртэй
Ухаан бодолоо нэгэдүүлнэбди.

Оюунхан бэлигээ ошотуулхадаш,
Альга ташалгаар угтанабди.

Эхэнэр хүнэй абари зан
Эли тодоор зураглажа,
Хатан Зэлмэ, Пигалайн
Хабатай шадал харуулжа,

Онсохон бэлигээ яларуулхадаш,
Ухаанхан зүрхэнхөөн магтанабди.

Абъяас дүүрэн ажалаараа
Арад зондоо баясуулжа,
Алдарха, хүгээрхы мэдэнгүй
Аялдар зандаа ябыш даа.
Уранхан бэлигтэй шамдаа
Ургыхан сэсэгээ баринабди.

**ХЭЖЭНГҮН АЙМАГАЙ УЛЗЫТЫН
ДУНДА НҮРГҮҮЛИДА**
Эхин шатын нургуулиа
Эхи табиан намартай.
Худоо соёлыг гултамаа
Хүтжэн дэгжэнэн намартай.

Ургэн дэлисэгэй багшанарай
Үндэр үүргэн хүндэтэй.
Ургажа ябанан багашуулаа
Ударидан нургадагын хүндэтэй.

Эхин шатын нургуулиин
Энэ болонониинь найщаалтай.
Эдэбхи дүүрэн багшанарай
Эндэ хүдэлненинь найщаалтай.

Алдар нэрэгэ шабинарайн
Аша габяянь магтаалтай,
Ажалша бүхэриг хубүүдэйн
Амжалта туйладагын магтаалтай.

Үлзыгэх хатан эжигтнай
Үлзы жаргал үршөөн байг!
Үндэр Шилсаанаа буурал баабай
Үргэлжэ Таанараа харалсан байг!

Үзүйтэ шотагхаа гарбалтай үшинэй
мэдээжээзүүр хурса хүбүүрьи, эрдэмий
докторнууд аха дүү Ширал-Жалсаа ба
Намжил Чимитборжиевууд, Бадма-
Доржо Цырендоржие, Гүнга-Нимбуу
Данзорон, Даши-Дондук Ширалов ба
Павел Хандуев гэгшд мунөө дээрээ
болоног. Эдэээнээ гадна олон эрдэмий
канцадагууд бии.

СЕРДЕЧНОЕ СПАСИБО МОЕЙ МИЛИЦИИ

Сергей Васильевич внимательно меня
выслушал и через дежурного вызвал к себе
Бато - следователя из своей команды и дал
при мне все указания на счет того, чтобы
мочь помочь мне. И что вы, уважаемые читатели,
думаете?

И помог ведь!

Через два дня заходит ко мне в будку
какой-то милиционер, приветливо улыбаясь:
«Узнаете, Дондокович, меня?»

Он не стал меня долго мучить, сказал:

«Пусть ваши пострадавшие товарищи
придут к нам на опознание своих веций, мы
поймали этих воришек, много всякой всячины,
в том числе и магнитола, и магнитные
аптечки и пр. веци. Пусть ваши товарищи
обратятся в кабинет 4 или 12».

Я был очень благодарен ему и объявляю
через газету «большое спасибо» милиции и
лично Сергею Васильевичу и Бато (фамилию
не спросил). Успокоили посыпого человека.

С уважением Ж.ДАШИНИМАЕВ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряд Республикин Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директор - ахамад редактор А.Л.АНГАРХАЕВ.

Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряд Республикин Правительство), Ф.П.БОТОЕВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряд Республикин Арадай Хурал), Н.Д.НАМСАРАЕВ (генеральна директорий 1-дэх орлогшо-ахамад редакторий орлогшо), Т.В.САМБАЛОВА (секретариаде хутэлбэрилгэш-генеральна директорий орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (редакторий орлогшо), А.Д.ЭРДЫНИЕВА (харюусалгата секретарь), таагуудые даагшад: В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИННОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.

Хэблээл байшинаай телефонууд: генеральна директорий-ахамад редакторий - 21-50-96, приёмныи - 21-54-54 (факс), ген. директорий 1-дэх орлогшо-ахамад редакторий орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, редакторий орлогшын - 21-54-93, секретариадай - 21-50-52; таагууд: экономикин болон политикин - 21-63-86; соёлы болон түүхын - 21-60-21; «Морин хур», «Вершины» журналинуудай редакции - 21-55-97; залуушиуудай, оюугадай ажабайдал болон олоннитын худэлмэриин, «Одон» журналай редакции - 21-50-52; мэдээслэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламын - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97; компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерии - 21-23-67.

Редакция орохон материалнууд шүүмжэлэгдэдэгтүй, мүн авториуудтайн бусаагдадаггүй.

Машай адрес:
670000, Улаан-Үд хото,
Каландаршишилийн үйлсэ,
23, Хэблээл байши
"Буряд үнэн".
Е-mail:
ishen@mail.ru.

Газетэ хэблээл 1
худаан хэмжээтэй.
Индекс: 50901.
Хамтын хэзэг - 53840.
Хэблээлдэ
тушаагдажа саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэхэн
ОАО-до бэлэн диапозитивүүдээ
газетэ 2520
хэхэгэр хэблэгдээ.
Директорийн телефон: 21-40-45.
Б-016-дахи номертойгоор
бүрихээлдэ абланхай.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрэнүүдэй
бэшэлгэе хазагайруулнаа ушарта авториуудын харюусалгатай.
Редакциин нанамжа авторийхитай адли бэшэ байжа магад.